

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2026.1.15>

НЕДЕЛЬЧЕНКО В.М.

**КУЛЬТУРА БЕЗПЕКИ В БУДІВЕЛЬНІЙ СФЕРІ ЯК ЕЛЕМЕНТ
ПРОМИСЛОВОЇ БЕЗПЕКИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ПІДХІД****SAFETY CULTURE IN THE CONSTRUCTION SECTOR AS AN ELEMENT
OF INDUSTRIAL SAFETY: A EUROPEAN APPROACH**

Метою статті є комплексне дослідження культури безпеки в будівельній сфері як складової промислової безпеки, а також аналіз європейського підходу до її формування та впровадження. У статті досліджується феномен безпеки як складного соціального, правового та міждисциплінарного явища, що еволюціонувало від державоцентричного розуміння до сучасної людиноцентричної парадигми. Обґрунтовано, що безпека у сучасних умовах виступає не лише як стан захищеності, а як соціальний конструкт, що формується під впливом історичних, політичних, економічних і культурних чинників та визначає рівень довіри до держави і ефективність її політики. Акцентовано на зростанні ролі суб'єктивного чинника, зокрема суспільного сприйняття ризиків, знань і досвіду, у формуванні безпекового середовища. Проаналізовано сучасні наукові підходи до розуміння культури безпеки, зокрема праці G. Zwetsloot, N. Steijger, J.-C. Le Coze та S. Silbey, у яких культура безпеки розглядається як поєднання нормативних, поведінкових і соціальних аспектів, що виходять за межі формального дотримання правил. Визначено, що культура безпеки є ключовим елементом промислової безпеки, особливо у будівельній сфері, де високий рівень ризиків потребує комплексного управління. Досліджено еволюцію підходів до забезпечення промислової безпеки – від технічних моделей до інтегрованих концепцій, що враховують людський фактор, організаційну поведінку та управління ризиками. Окреслено значення ідей Г. Гайнріха та Т. Клетца для формування сучасного розуміння безпеки як системного явища. Особливу увагу приділено європейському підходу до формування культури безпеки, який ґрунтується на ціннісно-поведінкових та організаційних засадах і розглядає її як динамічний процес. Здійснено порівняння з українським нормативним підходом, що має більш формалізований характер. Запропоновано авторське визначення культури безпеки як інтегрованої системи цінностей, норм і поведінкових установок, спрямованих на забезпечення пріоритетності безпеки у виробничій діяльності.

Ключові слова: безпека, промислова безпека, культура безпеки, нормативний підхід, євроінтеграція, державна політика, правила, процедура.

The purpose of the article is a comprehensive study of safety culture in the construction sector as a component of industrial safety, as well as an analysis of the European approach to its formation and implementation. The article examines the phenomenon of security as a complex social, legal and interdisciplinary phenomenon that has evolved from a state-centric understanding to a modern human-centric paradigm. It is substantiated that security in modern conditions acts not only as a state of security, but as a social construct that is formed under the influence of historical, political, economic and cultural factors and determines the level of trust in the state and the effectiveness of its policy. The emphasis is on the growing role of the subjective factor, in particular, the public perception of risks, knowledge and experience, in the formation of the security environment. Modern scientific approaches to understanding

© НЕДЕЛЬЧЕНКО В.М. – здобувач (Науково-дослідний інститут публічного права)
<https://orcid.org/0009-0001-9299-9362>

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

security culture are analyzed, in particular the works of G. Zwetsloot, N. Steijger, J. C. Le Coze and S. Silbey, in which security culture is considered as a combination of normative, behavioral and social aspects that go beyond formal compliance with rules. It is determined that safety culture is a key element of industrial safety, especially in the construction sector, where a high level of risks requires comprehensive management. The evolution of approaches to ensuring industrial safety is studied – from technical models to integrated concepts that take into account the human factor, organizational behavior and risk management. The significance of the ideas of G. Heinrich and T. Kletz for the formation of a modern understanding of safety as a systemic phenomenon is outlined. Special attention is paid to the European approach to the formation of a safety culture, which is based on value-behavioral and organizational principles and considers it as a dynamic process. A comparison is made with the Ukrainian normative approach, which has a more formalized nature. The author's definition of safety culture is proposed as an integrated system of values, norms and behavioral attitudes aimed at ensuring the priority of safety in production activities.

Key words: *safety, industrial safety, safety culture, regulatory approach, European integration, state policy, rules, procedure.*

Актуальність теми. Феномен безпеки має тривалу історію наукового осмислення. Зокрема, у період становлення націй, формування соціальних класів і державності, а також подальшої соціальної диференціації, поняття безпеки знаходить відображення у соціально-філософських концепціях і принципах організації стабільного суспільства як важливого суспільного блага та цінності. Воно також закріплюється у практиках функціонування держави та її інституцій, зокрема силових структур, які забезпечують реалізацію внутрішніх і зовнішніх функцій безпеки. У цей період безпека поступово набуває рис класового, національного та політичного утворення. Оскільки в межах тогочасного теоретичного підходу суспільство переважно ототожнювалося з державою, саме держава розглядається як головний суб'єкт і водночас основний об'єкт забезпечення безпеки. Водночас індивід, сім'я та інші форми соціальних спільнот зберігають статус об'єктів безпеки, однак їх роль визначається через призму державних інтересів і частково регулюється правовими нормами [1, с. 18].

Сьогодні ж безпека асоціюється із самою можливістю життя, його захищеністю і збереженням, розуміється як цінність і критерій розвитку [2, с. 77]. В повному розумінні вона є усвідомленим явищем, виступає і проявом активності і відносної самостійності суспільної свідомості по відношенню до суспільного буття. Тому уявлення, відчуття, знання, досвід про безпеку мають або виконують активну, значущу роль у суспільному житті [2, с. 78].

У цьому контексті безпека перестає бути виключно об'єктивною характеристикою стану захищеності та набуває ознак складного соціального конструкта, що формується під впливом історичних, політичних, економічних і культурних чинників. Вона виступає не лише результатом функціонування інституційних механізмів, а й продуктом суспільного сприйняття, що визначає рівень довіри до держави, її політики та здатності гарантувати захист базових цінностей.

Сучасне розуміння безпеки передбачає її багатовимірність і міждисциплінарний характер, охоплюючи не лише військову чи політичну сфери, а й економічну, інформаційну, екологічну, соціальну та інші складові. У цьому зв'язку особливого значення набуває концепція «людиноцентричної безпеки», яка акцентує увагу на захисті прав і свобод людини як ключовому орієнтирі державної політики.

Крім того, зростає роль суб'єктивного чинника у формуванні стану безпеки: сприйняття загроз, рівень поінформованості населення, наявність довіри до інституцій та готовність до колективних дій безпосередньо впливають на ефективність механізмів її забезпечення. Таким чином, безпека постає як динамічне явище, що поєднує об'єктивні умови існування суспільства з їх усвідомленням і оцінкою на рівні індивідуальної та колективної свідомості.

У підсумку, сучасна парадигма безпеки трансформується від вузького розуміння захисту держави до комплексного підходу, який інтегрує інтереси особи, суспільства і держави, забезпечуючи їх збалансований розвиток та стійкість в умовах глобальних викликів.

Аналіз сучасних наукових джерел свідчить про багатовимірність та дискусійність поняття культури безпеки, а також різні підходи до її осмислення та практичного застосування. Зокрема, у роботі Gerard Zwetsloot та Niek Steijger «Towards an occupational safety and health culture» [3] культура безпеки розглядається як стратегічний напрям розвитку систем охорони

праці, орієнтований на формування превентивної культури. Автори підкреслюють важливість переходу від формального дотримання норм до внутрішньо усвідомлених цінностей безпеки, інтегрованих у повсякденну діяльність організацій.

Своєю чергою, Jean-Christophe Le Coze у праці «How safety culture can make us think» [4] акцентує увагу на критичному осмисленні поняття культури безпеки. Він зазначає, що це поняття не є однозначним і формується під впливом різних наукових, управлінських та комерційних підходів. Автор виділяє еволюцію досліджень культури безпеки – від прагнення її контролювати до розуміння як складного соціального конструкта, що включає різні інтереси та інтерпретації.

Важливий соціологічний підхід представлений у роботі Susan S. Silbey «Taming Prometheus: Talk About Safety and Culture» [5], де культура безпеки розглядається крізь призму організаційної поведінки та соціальних процесів. Дослідниця підкреслює, що безпека часто визначається через відсутність аварій, що ускладнює її вимірювання, а також звертає увагу на суперечність між індивідуальною відповідальністю та системними факторами безпеки. Крім того, вона наголошує на впливі владних відносин і нерівності в організаціях на формування культури безпеки.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що сучасні дослідження розглядають культуру безпеки як складне міждисциплінарне явище, яке поєднує нормативні, поведінкові та соціальні аспекти. Вона не обмежується лише формальними правилами, а формується через цінності, практики, управлінські підходи та соціальні взаємодії, що є особливо важливим для галузей підвищеного ризику, зокрема будівництва.

Метою статті є комплексне дослідження культури безпеки в будівельній сфері як складової промислової безпеки, а також аналіз європейського підходу до її формування та впровадження.

Виклад основного матеріалу. Про промислову безпеку можна говорити як про спеціалізовану форму загальної безпеки. Вона має тривалу історію розвитку, що відображає еволюцію суспільного розуміння ризиків виробничої діяльності та підходів до їхнього запобігання. Початкові наукові дослідження у цій сфері були зосереджені на вивченні причин виробничих аварій та травматизму, що стало основою для подальшого формування теоретичних моделей безпеки.

Історично питання безпеки на виробництві розглядали насамперед як технічну проблему, зосереджену на усуненні умов, що призводили до аварійної ситуації. Зі зростанням складності виробничих систем і розширенням соціального контексту праці дослідження поступово поширились на міждисциплінарні підходи, що включали управління ризиками, аналіз організаційної поведінки та людського фактора.

Серед класичних підходів до вивчення безпеки виробництва вагоме місце займають роботи Герберта Вільяма Гайнріха та Тревор Клетца. Герберт В. Гайнріха у своїй праці «Industrial Accident Prevention: A Scientific Approach» [6] сформулював принцип, відповідно до якого аварії на виробництві мають структуровану ієрархію причин та наслідків (піраміда травматизму), що дозволяє розробляти профілактичні заходи на основі статистичного аналізу. Його спостереження полягає в тому, що безпека на виробництві визначається не лише наявністю технічних засобів, але й організаційним підходом, поведінкою персоналу та системою управління безпекою. Він сформулював три основні принципи запобігання нещасним випадкам: 1. Формування та підтримка активного інтересу до безпеки. 2. Встановлення фактів. 3. Коригувальні дії на основі фактів [6].

Тревор Клетц, у свою чергу, розвивав концепцію inherent safety – інтегрованого підходу до проектування промислових процесів, що мінімізує ризики шляхом відмови від небезпечних речовин або зниження їх концентрації в технологічних процесах. Він вважав, що проектування повинно усувати небезпеки, а не контролювати їх [7]. Клетц часто різко критикував спроби компаній списати нещасні випадки на «людську помилку». Одного разу він зауважив, що це схоже на те, як звинувачувати у падінні зі сходів силу тяжіння. Для нього найкращим способом уникнути нещасного випадку було повністю виключити небезпеку з рівняння [7].

Обидва автори заклали фундамент для сучасного розуміння безпеки як сфери, що виходить за межі технічних рішень і включає управлінські аспекти.

Необхідно відзначити, що однією з відповідей на підвищений рівень виробничих ризиків у промисловій безпеці взагалі та у будівельному секторі – зокрема, є застосування підходу до управління безпекою, який менеджери та координатори з охорони праці часто визначають як «культуру безпеки».

У другій половині ХХ – на початку ХХІ століття до класичних технічних моделей додалися підходи, що акцентують на людському факторі, організаційних процесах та культурі безпеки. Human factors підхід розглядає безпеку як результат взаємодії людини з технологіями та

організаційним середовищем, підкреслюючи, що вирішення безпекових проблем потребує розуміння поведінки працівників, умов праці та психологічних аспектів.

Ми погоджуємося, що культура безпеки (а саме вона складається із «формування і підтримки інтересу до безпеки» [6]) має бути основою державної політики у промисловій сфері але активними акторами повинні бути і представники приватного сектору та громадянського суспільства.

За визначенням Європейського агентства з безпеки та гігієни праці, культура безпеки – це сукупність ставлень, неформальних припущень, переконань, сприйняття та поведінкових практик членів організації щодо питань охорони праці та безпеки виробничої діяльності [3].

Як випливає з наведеного визначення, культура безпеки є широким описовим поняттям, що охоплює систему уявлень і переконань, які формуються на робочих місцях та в організаціях щодо безпечної трудової діяльності. Водночас, результати польових досліджень свідчать, що у європейських будівельних компаніях культура безпеки набуває більш конкретного змісту та розглядається як важливий елемент системи управління безпекою праці, який застосовується клієнтами та головними підрядниками у взаємодії з розгалуженими мережами субпідрядників.

У цьому контексті культура безпеки набуває ознак нормативного управлінського інструменту, що може бути цілеспрямовано формований і підтримуваний у межах реалізації будівельних проєктів. Такий підхід передбачає комплекс заходів, спрямованих на підвищення обізнаності працівників і керівництва щодо питань безпеки, інтеграцію принципів охорони праці у процес прийняття управлінських рішень, а також формування управлінської відповідальності та відданості забезпеченню належного рівня безпеки виробничої діяльності.

Але у науковій літературі висловлюється критика такого інструментального підходу. Зокрема, дослідники зазначають, що культура безпеки не може розглядатися виключно як явище, яке може бути штучно сформоване або впроваджене за ініціативою керівництва чи фахівців з охорони праці [4; 5]. Робоче середовище, зокрема будівельний майданчик, являє собою складний соціальний простір, у межах якого існують різні інтерпретації того, що саме означає належна культура безпеки. Такі інтерпретації залежать від регуляторних традицій, особливостей галузі, організаційної структури підприємств та інших соціально-економічних чинників [8]. Крім того, через широту змісту та еволюцію поняття культура безпеки її вимірювання та оцінювання залишаються складним науковим завданням, а підходи до його дослідження суттєво відрізняються залежно від дисциплінарної перспективи [3].

Попри зазначені дискусії, поняття культури безпеки продовжує активно використовуватися для позначення комплексу управлінських інструментів і практик, спрямованих на забезпечення безпечних умов праці. У цьому розумінні культура безпеки виступає своєрідним «метайнструментом», тобто символічною управлінською рамкою, яка об'єднує різноманітні механізми, практики та процедури забезпечення безпеки праці.

Щодо українського законодавства то на превеликий жаль питанню «культури безпеки» не приділяється достатньої уваги. Так, на сайті Верховної Ради України у розділі «термінологія законодавства» ми знайшли лише один нормативно-правовий акт (і то який втратив свою чинність) в якому дається визначення «культура безпеки».

Так, відповідно до наказу Державного комітету ядерного регулювання України від 19 листопада 2007 року № 162 «Про затвердження Загальних положень безпеки атомних станцій», «культура безпеки» визначена як: «набір правил і особливостей діяльності організацій та окремих осіб, який встановлює, що проблемам безпеки АС як таким, що мають вищий пріоритет, приділяється увага, визначена їх значущістю» [9].

Якщо зазначене визначення порівняти із європейською практикою, зокрема з визначенням, яке нами було розглянуто вище, що надано Європейським агентством з безпеки та гігієни праці (EU-OSHA), то в ньому акцент зроблено насамперед на ціннісно-поведінкових та соціально-психологічних аспектах функціонування організації. Культура безпеки розглядається зазначеним агентством, як елемент організаційної культури, що формується через взаємодію працівників, управлінські практики, комунікацію та усвідомлення ризиків. В українському нормативному полі поняття культури безпеки має більш нормативно-регуляторну спрямованість, зосереджуючись на правилах діяльності та пріоритетності питань безпеки.

Також, у європейському підході культура безпеки розглядається як динамічний соціальний процес, який формується через взаємодію працівників, організаційні практики та управлінські рішення. В українському визначенні вона більше трактується як сукупність встановлених правил і процедур, що забезпечують пріоритет безпеки у діяльності організації.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що європейська модель розглядає культуру безпеки переважно як організаційно-ціннісне явище, тоді як український підхід – як нормативно закріплений принцип пріоритетності безпеки у діяльності організації. Врахування обох підходів є важливим для формування сучасної системи забезпечення промислової безпеки, оскільки поєднання нормативного регулювання з формуванням відповідних цінностей і поведінкових моделей працівників сприяє більш ефективному управлінню виробничими ризиками.

З урахуванням наведеного доцільно сформулювати авторське визначення культури безпеки.

Отже, культура безпеки – це інтегрована система організаційних цінностей, норм, правил діяльності та поведінкових установок працівників і керівництва, що забезпечує пріоритетність безпеки у виробничій діяльності, формує відповідальне ставлення до ідентифікації та попередження ризиків і спрямована на підтримання належного рівня безпеки праці в організації.

Список використаних джерел:

1. Горлинський В. В. Філософія безпеки і сталого людського розвитку: ціннісний вимір : монографія. Київ. ПАРАПАН, 2011. 390 с.

2. Пивовар В., С. Драчук С. Філософські проблеми безпеки як методологічна основа забезпечення безпеки фондового ринку. *Правова інформатика*. 2007. № 2(14). С. 77-82. URL: <https://ippi.org.ua/sites/default/files/07pvbfr.pdf>

3. Zwetsloot, Gerard, Niek Steijger. Towards an occupational safety and health culture. EU-OSHA, 2012. URL: <https://oshwiki.osha.europa.eu/en/themes/towards-occupational-safety-and-health-culture>

4. Le Coze, Jean Christophe. How safety culture can make us think. *Safety Science*, 2019. Volume 118, pp. 221-229. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.ssci.2019.05.026>

5. Silbey, Susan S. Taming Prometheus: Talk About Safety and Culture. *Annual Review of Sociology*, 2009. Volume 35. DOI: <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.34.040507.134707>

6. Heinrich H. W. Industrial Accident Prevention. McGRAW-Hill Book Company, Inc. New York and London, 1941. URL: https://archive.org/stream/dli.ernet.14601/14601-Industrial%20Accident%20Prevention%20%281941%29_djvu.txt

7. Maitland, Geoff. Day 353: The wisdom of Trevor Kletz – the 'founding father' of inherent safety. IChemE, 2015. URL: <https://www.icheme.org/knowledge-networks/blog/the-wisdom-of-trevor-kletz-the-founding-father-of-inherent-safety-day-353/>

8. Safety Culture in the Construction Industry as Part of Supply Chain Governance. European Agency for Safety and Health at Work, 2024. https://osha.europa.eu/sites/default/files/documents/Safety-culture-construction-supply-chain-LIFT-OSH_EN.pdf

9. Про затвердження Загальних положень безпеки атомних станцій : Наказ Державного комітету ядерного регулювання України від 19.11.2007 р. № 162 (втратив чинність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0056-08/ed20111021/find?text=%CA%F3%EB%FC%F2%F3%F0%E0+%E1%E5%E7%EF%E5%EA%E8#Text>

Дата першого надходження статті до видання: 08.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 27.01.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 27.05.2026